

Omladinske radne akcije

Sećanje na jedno vreme

Nešto malo o sebi, političkim uverenjima i angažmanu

Rođeni sam Beograđanin (mart 1947) „zahvaljujući“ tome što su moji roditelji 1941. izbegli iz Bosne i ostali u Beogradu i posle rata. Svih osam razreda osnovne škole završio sam u školi „Braća Ribar“ (sada eto nosi ime kralja Petra I, šta se tu može), a posle toga i beogradsku gimnaziju „Moša Pijade“ (i Moša je „ispao“ iz imena gimnazije, mora da je bio mnogo nestašan!). Matematiku sam diplomirao na beogradskom Prirodno-matematičkom fakultetu i ceo radni vek proveo u Matematičkom institutu.

Prvo čega se jasno sećam u vezi sopstvenog političkog sazrevanja je jedna izvrsna knjiga. Negde pedesetih godina naime, prevedeno je delo Hesusa Ernandesa¹ „Republikanska Španija i SSSR“. Ja sam je, čini mi se pročitao u sedmom osnovne. Kao ozbiljan insajder, autor ne samo da je odlično opisivao i inače dramatične (na kraju i tragične) događaje iz građanskog rata, nego je posebno bio ubedljiv u prikazu destruktivnog delovanja Staljinovog režima i sovjetske agenture, najčešće sa ciljem da se destabilizuje koalicija levih snaga, pri čemu su značajnu ulogu odigrali staljinisti iz same KP Španije. Knjiga me je uzbudila i potresla, ali nekako i stvorila ubeđenje da je „pravi“ socijalizam moguć i da se eto, ostvaruje u našoj Titovoj Jugoslaviji. Pošto sam već tada puno čitao (u gimnaziji još više), pročitao sam sve što mi je došlo do ruke iz marksističke teorije, ali jednako tako i literaturu koja se ticala konkretnih političkih zbivanja. Otada pa nadalje bio sam stalno „u kursu događaja“. U osmom osnovne primljen sam među prvima u omladinsku organizaciju (mislim da se tada, još uvek zvala „Narodna omladina Jugoslavije“ i da je ubrzo promenila ime u „Savez omladine Jugoslavije“). Ovo napominjem, zato što, iako je u krajnjoj liniji bio cilj da se svi učlanimo (reč je bila o masovnoj

¹ Istaknuti revolucionar, član Politbiroa KP Španije i ministar u vladi sve do propasti Republike. Izbegao je najpre u Moskvu, kasnije u Meksiko.

organizaciji), ipak se nekako gledalo da se prvo istaknu oni bolji đaci, po pravilu odlični, a valjda i potencijalni aktivisti. Ili mi se tako činilo.

Bilo kako bilo, pravi omladinski aktivista postao sam nekako već u prvom razredu gimnazije (tada je već postojala đачka samouprava). A tu počinje i priča o radnim akcijama. Pošto sam od rođenja pa sve do 2004. godine živeo na opštini Stari grad, gotovo sve što pričam vezano je za ovu opštinu.

Prva radna akcija „Ada 62“

Detalja se naravno, ne sećam, ali u proleće 1962. godine, na osnovu obaveštenja iz Opštinskog komiteta Saveza omladine Stari Grad, znali smo da će u prvoj smeni omladinske radne akcije čiji je cilj uređenje Ade Ciganlije (a zvanično ime „Ada 62“) raditi i brigada sa naše opštine. Odmah sam se prijavio, ali prvi doživljaj je bio da prijavljenih ima podosta, možda i duplo više: brigada je naime, trebalo da broji stotinak ljudi, ne više. Nisam naravno, odustao i svi mi koji smo sebe videli kao brigadire skupljali smo se uredno (jednom nedeljno ako se dobro sećam) pred sedištem Opštinskog komiteta SO Stari grad u ulici „Braće Jugovića“ (ugao „Zmaj Jovine“)². Šta smo tačno pričali (slušali) - ne sećam se, ali mislim da su prozivke bile redovne i sve to se zvalo “priprema brigade”. Reč je Omladinskoj radnoj brigadi (ORB) „Boža Stamenković“³. Iako dakle, priprema nije izostala, a navodno ni selekcija, kad smo se jednog dana našli svi zajedno u naselju na Adi, utisak je bio da ne baš mali broj ljudi nije bio siguran zašto je tu i da li treba da ostane. Nekima od njih i nije bilo do rada, pa su naprosto zabušavali. Da stvar bude zabavnija, dobar deo takvih je bio u više nego dobroj fizičkoj kondiciji, neki su baš ostavljali utisak nekakvih „snagatora“. Koliko mogu da se setim, sam posao bio je dosta težak - zemljani radovi. Čini mi se pravljenje nasipa. Radni dan je trajao šest sati i radilo se uvek prepodne, s tim što je bilo pauze za užinu. Zbog naprezanja kombinovanog sa neiskustvom u držanju alata kao što je lopata, dosta nas je dobijalo bolne žuljeve na dlanovima, pa je devojkа koja je

2 Sada je tamo sedište stranke Demokratske stranke Srbije (DSS), što mi naravno, diže pritisak kad god tuda prođem. A kako i ne bi!

3 Da dodam i nešto privatno: moji roditelji nisu se protivili mom planu za odlazak na radnu akciju. Mislim da je to prvenstveno, zato što se to sve dešavalo u Beogradu, pa su znali da mogu da obiđu svog jedinca (politički su bili indiferentni, naročito otac). Iako sve ovo i ne izgleda značajno, moram reći da su, na moje povećе iznenađenje, roditelji nekih mojih dobrih drugova i drugarica (i tada i na kasnije akcije) jednostavno stavili veto, tj. zabranu bez ikakvog obrazloženja. Lepa pedagogija!

bila „sanitet“ imala dosta posla. A u naselju je bio i lekar i medicinska sestra. Uslovi života bili su vrlo skromni. Spavalo se u malim šatorima za dva čoveka, sa čaršavima na slami. Nevolju su donosili i kišni dani, jer je svaka jača kiša dovodila vodu u šatore. Jelo se iz nekih plehutih posuda koje smo sami prali na česmi. Jelovnika se ne sećam, ali sva je prilika da je, kao i kasnije u vojsci, značajno bio zastupljen pasulj. Iz dosad ispričanog može se steći utisak da sve zajedno i nije bilo baš sjajno, ali moja sećanja govore upravo suprotno - iako smo kao brigada bili prilično neuspešni, odnosi među nama, brigadirima i brigadirima, bili su zaista drugarski. Međusobno upoznavanje bilo je veliki doživljaj, pogotovo što smo u nekom smislu, bili šareno društvo: osim što smo bili iz različitih škola⁴, za neke nije bilo baš jasno koje im je zanimanje⁵. Svejedno su odnosi bili jako dobri, a o nekakvom nasilju nije bilo ni govora. Na kraju smo na četnim sastancima predlagali ljude za pohvalnicu i udarništvo, ali čini mi se da je konačnu odluku doneo štab brigade.

Radna akcija „Autoput Bratstvo-jedinstvo 63“

U drugom razredu gimnazije izabran sam za člana školskog komiteta Saveza omladine i zadužen za ideološki rad.⁶ Ovo pominjem, jer ima i veze i sa odlaskom na izgradnju dela autoputa od Osipaonice do Beograda. Napominjem da je dovršetkom ove deonice autoput **završen u celini** (od Maribora do Đevđelije) i svečano pušten u rad 20. oktobra 1963. Ponovo sam išao u prvoj smeni, ovaj put u brigadi „Jelica Milovanović“. Budući da je bila reč o *saveznoj* radnoj akciji i pripreme su bile odgovarajuće. Ono što treba istaći je da je brigada bila u suštini *kadrovska*, tj. većinu su činili članovi školskih komiteta SO i drugi omladinski rukovodioci. Jedan mali deo brigade činili su i mladi radnici iz nekih radnih organizacija sa Starog grada. Koliko se sećam pripreme su bile temeljne, a sastajali smo se u dvorištu škole „Nikola Tesla“. Za komandanta brigade određen je Božo Hrnjak, nešto stariji od nas, svršeni đak drvoprerađivačke škole. Moram da kažem da je to bilo odlično kadrovske rešenje: odličan komandant i u svakom pogledu vanserijska ličnost. Pre odlaska smo, koliko se sećam, bili tačno podeljeni u čete i uopšte uzev organizacija je bila čvrsta. Standard života i rada na akciji bio je mnogo

4 Na teritoriji Starog grada tada su pored Prve i Druge beogradske gimnazije bile i elektrotehnička škola „Nikola Tesla“, mašinska škola „Petar Drapšin“ i drvoprerađivačka škola (po meni, sve vrlo solidne srednje škole). Posebno ističem i srednju učiteljsku i vaspitačku školu, dve izrazito „devojačke“ škole, jer je to uvek značilo da su i na akcijama i kao omladinske aktivistkinje, naše drugarice bile dobro zastupljene. Što smo mi naravno, voleli iz više razloga.

5 Tako na primer, jednog od njih kasnije sam sretao kao taksistu (uvek bismo se obojica obradovali), a drugi je imao malu ulogu u filmu Žike Pavlovića.

6 Na tu sam funkciju biran ponovo i sledeće godine, a u IV razredu primljen sam u SKJ.

bolji nego na Adi. Tako na primer, spavali smo u solidnim barakama (spavaone!) i generalno su higijenski uslovi bili solidni. Bila je posebna zgrada u kojoj smo obedovali iz tanjira i sa escajgom. Otprilike kao u nekoj menzi. Sa druge strane, kada je reč o radu moram reći da smo, da tako kažem, bili u proseku veoma vredni. Svest i ambicija bila je velika, radilo se puno a opet, bili su u pitanju teški, naporni zemljani radovi. Kao da sada gledam neke naše drugarice koje su radile na utovaru (dakle sa povećim lopatama) i koje praktično ne bi stale svih šest sati, osim za pauzu za užinu. Naravno da i onim muškim i jačim članovima brigade nije bilo lako da sve to odguraju kolicima gde treba. Bilo je jasno da se ozbiljnije meri koliko se ostvaruju i/ili prebacuju zadate norme. Biti proglašen za najboljeg brigadira (najbolju brigadirku) za prošli dan i podizati brigadnu zastavu na jarbol ujutro pred brigadom puno je značilo. To je bilo i vreme razvoja samoupravljanja, tako su uvedene brigadne konferencije, saveti naselja i nisu više o svemu odlučivale komandne strukture, nego često brigadisti direktno. Pošto smo bili već iskusni aktivisti, to nam je odgovaralo. Karakterističan slučaj desio se na samom kraju. Naš komandant Boža imao je svoj predlog za najboljeg brigadira za čitavu smenu u našoj brigadi i to je gledao da progura. Iako sam već naglasio koliko je bio omiljen, to mu nije prošlo. Velikom većinom smo izglasali jednog drugog druga za koga smo svi znali koliko je izvanredan radnik.

Glavni događaj bio je na kraju. Naše naselje je, koliko se sećam bilo u Kolarima. Kao što sam već pomenuo, bilo je dobro uređeno i poveliko - mislim da je u smeni bilo petnaestak brigada iz raznih krajeva. Na kraju smene, održan je svečani zbor svih brigada gde je predsednik saveta naselja pročitao odluku, a to je da je naša „Jelica“ najbolja brigada u smeni! Lako je zamisliti ogromno oduševljenje. Na povratku smo prošli Terazijama uz gromoglsnu pesmu. S pravom smo zapevali:

„Ide, nastupa, ne boji se rada,

„Jela Milovanović“, najbolja brigada!“

kao i:

„U naselju i na trasi

oj „Jelice“, najbolja si!“

Za mene je ovo svakako bila najteža i najvažnija radna akcija.

Ukratko o još dve radne akcije

Još dvaput sam bio na radnoj akciji.

U leto 1964. ponovo na uređenju Ade Ciganlije, akcija „Ada 64“. Ovaj put u drugoj smeni. Ovo pominjem jer to pada nezgodno, nekako usred leta, pa nastaje problem može li se posle još stići nekud na odmor. Iako je ovaj put standard bio bolji ipak se opet spavalo u šatoru. Za razliku od prve akcije, sad sam bar imao društvo iz odeljenja. Jedan od njih bio je i predsednik školskog komiteta SO. Kad već pominjem funkcije, da spomenem da sam uvek išao kao običan brigadir, ali „po omladinskoj liniji“ već sam bio funkcioner! Kao đaka trećeg razreda kandidovali su me (ni ne znam baš ko) i izabrali za člana Gradskog komiteta SO! Naravno da sam tamo (sa još jednom gimnazijalkom) bio najmlađi. Reklo bi se eto, mlad perspektivan, ali kao što se vidi, nisam uspeo ni da se uguram u prvu smenu. Rad je uglavnom bio lakši. Delom vezan za neke sadnice, travu, cveće, tako nešto, pa bi nas tu i tamo zavitalavali da naša brigada „Moša Pijade“ zapravo radi za Gradsko zelenilo. Ono što se dosta promenilo nabolje bila je i količina i kvalitet kulturnog i ideološkog rada, što mi je odgovaralo. Bilo je zaista uglednih gostiju (i Ročko Čolaković, ako se ne varam). A i među nama brigadirima pojavili su se talentovani recitatori i voditelji. Ranije pomenuto, samoupravljanju na akciji postalo je standard. Predsednik saveta naselja bio je Milan Milutinović. Ako vam zvuči poznato - u pravu ste. To je naš ekspredsednik koji je bio u poseti Hagu.

Godine 1965. sam maturirao i preskočio akciju, brinući i ne znajući koje studije da upišem.

Poslednji put sam bio akcijaš kao student i to u Zagrebu, na izgradnji i učvršćenju nasipa na Savi, akcija „SAVA 66“. Ako se ne varam, brigada je opet bila „Jelica“. Znam kako sada zvuči, ali tada naravno da smo pevali:

„Beograde, Beograde gde su ti brigade?

Otišle su, otišle su Zagreb da izgrade!“

Mislim da je i to bila savezna radna akcija. U svakom slučaju, standard je bio kao onda na autoputu. Što se tiče samog rada nije mi se dopadalo, jer sam dosta dana na trasi proveo odvojen od brigade. Bio sam naime, dodeljen kao asistent nekom čiki tehničaru koji je sa svojom mašinom išao po nasipu i zaravnjivao i utabavao gde treba.⁷

Opet sam bio u drugoj smeni, a to je bilo ubrzo posle događaja koji je kod nas obeležio tu godinu. To je naravno, IV plenum CK SKJ na kome je smenjen Aleksandar Ranković. Pošto je reč o važnom i osetljivom događaju, trebalo je to objašnjavati i akcijašima. S tim zadatkom došao je iz Gradskog komiteta SK Zagreba Marinko Gruić, a zadatak nas „ideologa“ iz brigada je bio da prikupimo pitanja da bi se videlo šta ljudi ne znaju i šta ih zanima. Rezultat je generalno bio slabašan. Kod nas takođe. Nemajući izbora seo sam i sastavio pitanja gledajući da makar doprinesu nekakvom obaveštavanju. Rezultat je bio dobar. Drug Marinko je na sva pitanja odgovorio, ali i sa zabavnim dodatkom. Posebno je pohvalio kao najaktivnije nas Beograđane. Tu su se i naši brigadiri obradovali i krenuli da mi pričaju: „Jesi video Mišo, kako smo i u ovome dobri?“ Tog koji mi priča, dakle ništa nije zanimalo, ali je ubeđen da nekog jeste. Tako to biva.

Za kraj da kažem da ovo jeste bio kraj moje akcijaške karijere, ali ni u kom slučaju ne i aktivističke. Istekao mi je i drugi mandat u Gradskom komitetu SO, ali sam posle toga bio izvesno vreme predsednik opštinske konferencije SO Stari grad. A posle sam sticajem okolnosti kooptiran u Univerzitetski komitet SK, ali sve to i još ponešto ovde više nikako ne spada.

7 Posle sam saznao šta je to *asistent kao sudbina*, ali to je već sasvim druga priča.

Prilozi

Pesme i parole

Jasno da se najviše pevalo Titu i o Titu, tako je bilo neprekidno još od vremena NOB. Jedan stih takoreći upozorava: „Nek’ se kolo ne pokrene da se Tito ne spomene!“

„Druže Tito samo piši,
radićemo i po kiši!⁸
Ti nam piši sa Kardeljom,
radićemo i nedeljom!
Neka piše i Jovanka,
radićemo bez prestanka!“

„U tunelu usred mraka
sija zvezda petokraka.
Petokraka sa pet pera,
to je značka proletera.
Petokraka sa pet lista,
to je značka komunista.
Petokraka sva u krvi,
nosio je Tito prvi.“

„U novembru četrdeset treće
izgubismo blago ponajveće.
Izgubismo narodnog heroja,
druga Lolu, skretara SKOJ-a.

⁸ Iako se ovako pevalo u pesmi, u moje vreme nije se nikad radilo po kiši. Ostajali smo u naselju i trudili se da smislimo neke aktivnosti.

Druže Lolo, ti si mor'o znati,
mladost će te večno spominjati.“

„Ide nastupa, ne boji se rada, „Jela Milovanović“, sa Staroga grada!“

Zapravo bi trebalo nešto reći i o parolama koje smo izvikivali, jer su i one deo atmosfere. Glavna je, čini mi se, svakako bila „Tito, Partija, omladina, akcija!“

Još jedno sećanje na akciju „Ada 62“⁹

Majske trešnje su već bile pojedene a i školska godina, takođe. Trešnje nisu bile baš *bogznašta*. Sa ocenama ista stvar. Nema veze, dolazi leto! Moji roditelji su mislili da mi je kampovanje u Rovinju, prethodnog jula sa njima (u šatoru koji bi mogao da se opiše kao *mantil za troje*), donelo toliku radost da je nemoguće da ne poželim reprizu. Zato su bili potpuno *pač* kad sam im saopštio da su letovanja sa njima *neponovljiva* i da se više neće ponoviti. U našoj maloj kuhinji se začuo samo dvoglasni šapat: „A gde?“ „Na radnu akciju“, rekao sam. Odlučno i glasno. „A gde?“, jedva se čulo. „Na Adu!“ „Šta ćeš tamo, sine, ...TI ???“ Ovo „TI???“ je značilo: 1. Iz građanske (a ne radničko-seljačke) porodice; 2. Za tebe je teniski reket i violina, a ne ašov; 3. Sa majoneza na kazan! 4. Iz keramike na čučavac! 5, 6, 7,... Da ne brojimo. A osnovna poruka je bila da ću i tako da pobegnem drugog dana, pa je bolje da se ne brukam. „Zato i idem“, rekao sam „da vidim koliko sam *svilen* i da osetim život van svog uobičajenog kruga.“ „Te radne akcije su zamka za uprezanje novih volova u partijska kola“, režala je moja majka, zaboravljajući na (u našoj kući uobičajenu) političku uzdržanost. „Ako, videću ih izbliza. Kad rade, a ne kad drže govore. Možda su to neki moji „Moji univerziteti“. „U pravu je, nek' ide“, rekao je moj otac. „Bolje da lupi glavom sad, nego posle, kad bude kasno. Mi ga nećemo sprečavati.“

Onaj ko je pokušao da me spreči da postanem novi Alija Sirotanović bio je štab Brigade. Postrojili su sve prijavljene (oko 200) na trotoar ispred zgrade u kojoj su bili razni *komiteti*, omladinski, partijski i *koznakakvi* još, u „Braće Jugovića“ (tamo gde je sad DSS) i objavili da su vrlo zadovoljni spremnošću naše omladine da da doprinos itd, ali da brigada može da broji samo 100 omladinaca i da će neki

9 U tekstu je izostavljeno ono što se po mom mišljenju, ne odnosi direktno na samu radnu akciju. Kompletan tekst može se naći na <http://blog.b92.net/text/17972/Moji-univerzitetiADA-62>

morati da sačekaju sledeću smenu. „Sad će čistka“, rekao je Zoran, drug iz klupe, inicijator našeg priključenja progresivnim omladinskim aktivnostima. Ni danas ne znam da li je njegova inicijativa bila plod inata ocu, izrazito reakcionarnom *rigidnjaku*.

Prvo su odbacili sve one ispod 16 godina, ako nisu bili izrazito krupni. Tu se nisam mnogo potresao iako mi ih je bilo žao. Onda su prepolovili broj ženske populacije. To mi već nije bilo pravo, ali mi je dobro obavješteni Zoran došapnuo da je to zato što su devojke slabije, pa neće moći da doprinesu očekivanom *prebačaju norme*. I dalje mi nije bilo pravo, ali se broj pretendenta na udarničku značku približio željenoj cifri. Zatim su odbacivali na osnovu klasne pripadnosti: radnička deca ulaze, činovnička malo teže, seljačke u krugu dvojke i tako nema, ko svira harmoniku može, ko ima malo dužu kosu ni slučajno. Vidim ja da mi roditelji fakultetije i sviranje violine nisu komparativna prednost, pa odigram improvizovanu minime melodramu: „Ja odavde nemam gde. Moji su me poslali na akciju, a oni otputovali na mesec dana“. Tu su ostali u raskoraku, a ja sam čvstim korakom stupio na stepenište koje je vodilo u prostorije iz kojih se čulo uvežbavanje borbenog pokliča *starogradske ORB* „Boža Stamenković“:

„Avala!...Star...Avala!...Star...Avala!...Star...

Star, Star, Star, Stari grad, Beograd!“

I danas se pitam...ko li je *to* smislio.

Svejedno, važno je da sam *to* čuo tek tada. Da sam čuo ranije, možda ne bih ni otišao i napravio bih gadnu grešku.

Uprkos strahovima mojih roditelja, uopšte mi nije bilo teško da sa plasta zagrabim dva svežnja slame i uguram ih na svoju polovinu šatora koji će mi biti dom celog jula 1962. Naučio sam da jedem kupus i makarone, jaka stvar! Malo je teže išlo sa higijenom, al' šta, ustanem pola sata ranije, dok još nikog nema, i lepo se regulišem na česmi na sred centralnog platoa. Kad dođem na dizanje zastave, svi se podave od mog „Old Spice“ oblaka. A i za druge velike zahvate se našlo rešenje, pedeset metara iza reda drvenih zahodskih kabina bila *strogo zabranjena Sava*.

Prvo sam dobio uniformu koja mi je bila tesna ali je (u sadejstvu lake hrane i teškog rada) posle tri dana bila taman. A kasnije i sasvim komotna. Naš prvi radni zadatak je bio pravljenje nasipa. Iskopavali smo

zemlju i tovarili je u zaprežna kola koja su čekala u redu kao vagoneti. Neuki a entuzijastični, uglavnom smo se vratili sa posla krvavih dlanova, ali puni priča o tome koliko smo kola napunili i koliko smo prebacili plan. Već sledećih dana plan se prebacivao sve više i više, do neslućenih razmera. Štab Brigade je radosno nosio izveštaj u štab celog naselja (u naselju je bilo 12 brigada). Jedino nasip nije rastao u skladu sa prebacivanjem plana. Ne znam da li su to ljudi sami smislili (ili im je neko preneo iskustva iz privrede ili sa ranijih radnih akcija), tek, kola su drugog dana punjena malo manje, pa sledećeg dana još manje... A procenti rasli, jer su se brojala kola a ne kubici. Mudro, a? Ima o toj ORA još, ali ne sad, da ne bude mnogo.